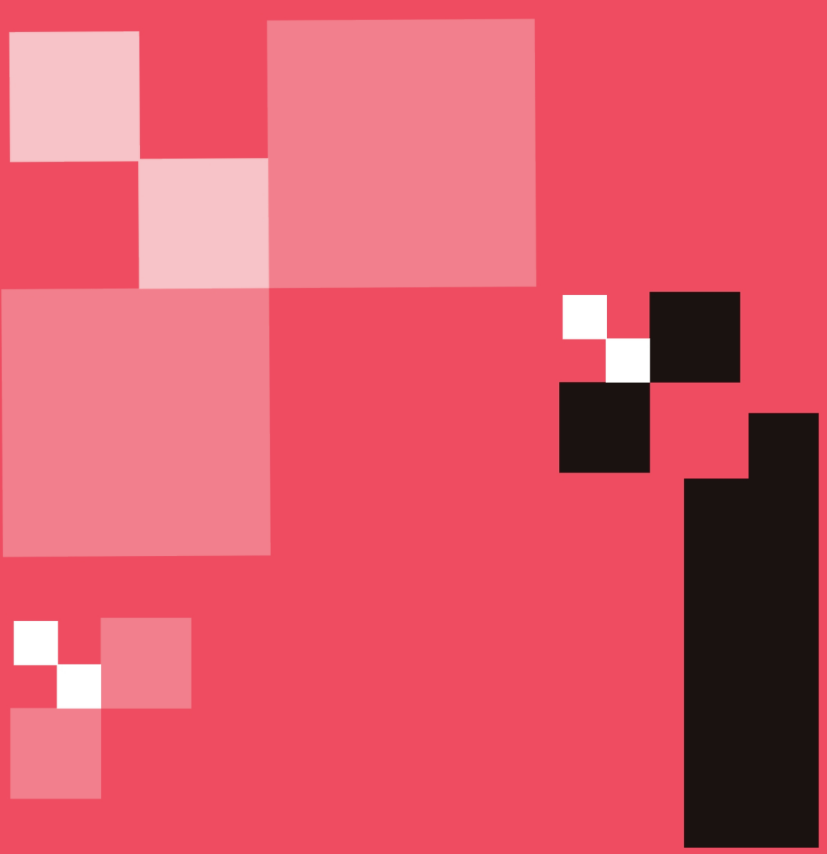

Immigració i noves cruïlles.

Com ser profeta en un món divers

Alberto Ares

La totalitat d'aquest llibre, tant el contingut com el disseny estan sotmesos sota llicència <<Reconeixement-No comercial-Obres derivades>> que podeu consultar a la xarxa a <http://cat.creativecommons.org/llicencia/>

Edita CRISTIANISME I JUSTÍCIA
Roger de Llúria 13 - 08010 Barcelona
93 317 23 38 - info@fespinal.com
www.cristianismeijusticia.net

Dipòsit Legal: B 9892-2015
ISSN: 2014-6485
Edició: març de 2015

Traducció del castellà: Jordi Font Barris
Revisió del text: Ma del Mar Martínez Jaume
Disseny coberta: Jordi Pascual Morant
Disseny i maquetació interior: Pilar Rubio Tugas

IMMIGRACIÓ I NOVES CRUÏLLES. COM SER PROFETA EN UN MÓN DIVERS

SUMARI

INTRODUCCIÓ	3
1. QUINS CAMINS?	4
1.1. Situació demogràfica	4
1.2. Evolució de les nacionalitzacions	8
1.3. Retorn voluntari	9
1.4. El dèficit demogràfic	9
1.5. Forta erosió de l'estat de benestar	10
1.6. Desafecció ciutadana amb la classe política	12
1.7. Gestió de fronteres	12
1.8. Política de gestió de fluxos migratoris	13
2. QUINES CRUÏLLES?	15
2.1. Diversitat	15
2.2. Indiferència	16
2.3. Dignitat	16
2.4. Desigualtat	16
3. ALGUNES FLETXES GROGUES	18
3.1. Comunitats d'hospitalitat	18
3.2. Units en la missió	19
3.3. Sortim al carrer	21
3.4. Visquem enamorats i arrelats	23
4. CONCLUSIONS	25

La nostra vida té sentit només en relació amb els altres. L'ésser humà es coneix donant-se a conèixer; es veu veient-se veure; explora el seu cor internant-se en els altres. L'encontre amb els semblants és el que ens construeix com a persones. Aquesta és una de les riqueses que ens traça la mobilitat humana. Quines actituds profètiques s'eleva com un crit avui davant de les noves cruïlles i fronteres que ens plantegen les migracions internacionals?

Alberto Ares Mateos

Jesuïta especialista en el camp de les migracions. Natural de Veguellina de Órbigo (Lleó) ha tingut la sort de dedicar part de la seva vida a l'acompanyament de comunitats migrants en diverses parts del món. Ha estat també director de Red Íncola a Valladolid i Pueblos Unidos a Madrid. Actualment és el delegat del Sector Social dels jesuïtes d'Espanya i investigador associat a l'Institut d'Estudis sobre Migracions de la Universidad Pontificia de Comillas de Madrid.

INTRODUCCIÓ

A mesura que passen els anys, em convenço més i més que la nostra vida té sentit només en relació amb els altres. L'ésser humà es coneix donant-se a conèixer, es veu veient-se veure, explora el seu cor internant-se en els altres. L'encontre amb els semblants és el que ens construeix com a persones. Això no vol dir que cadascú de nosaltres no sigui important com a individu, sinó que sense la relació amb els altres la nostra vida no tindria sentit.

La cultura de l'encontre i la cultura de l'hospitalitat van plegades.¹ Tots som conscients que la nostra vida cobra sentit des d'un primer encontre (el dels nostres pares) que ens va donar la vida i des de l'acollida (ja en el si matern). D'ençà d'aquell primer encontre i d'aquella acollida, la nostra història es podria entendre en aquesta clau: la de l'hospitalitat.

Fills i filles d'un viatger, vivim la nostra vida transitant per sendes remotes, enfrontant-nos a diverses cruïlles i seguint algunes «fletxes grogues» que ens mantenen fermes en el camí. Des d'aquestes claus és des d'on entenc la nostra profecia avui en el món de les migracions i, en general, de la mobilitat humana.

Com ser profeta en el nostre món divers davant les noves cruïlles i fronteres que ens plantegen les migracions internacionals?

En aquestes línies que ara comences a llegir, intentaré aportar modestament algunes respostes que ens ajudin a seguir la marxa junts.

3

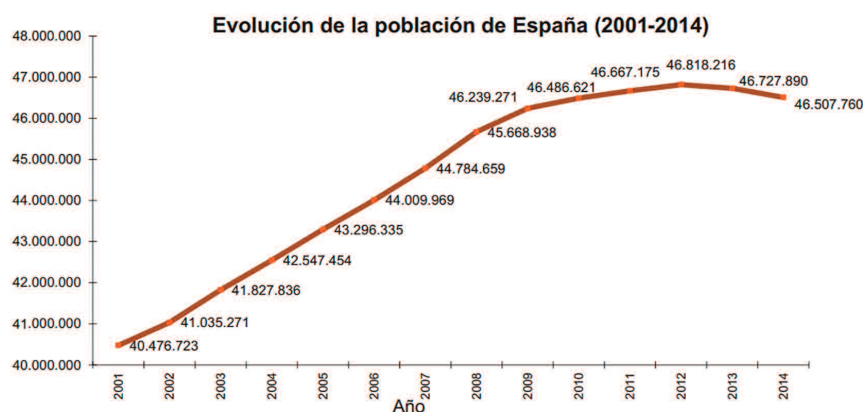
En primer lloc, veurem quins camins són els que en l'actualitat transitem a partir d'una lectura de la realitat demogràfica, social, econòmica i política, i centrant-nos en les polítiques de gestió de fronteres. En segon lloc, plantejaré quatre cruïlles (diversitat, indiferència, dignitat i desigualtat) que al meu entendre projecten un fort qüestionament en el nostre món actual en relació amb les migracions. Per acabar, introduiré quatre guies o invitacions a viure d'una manera profètica el nostre compromís en clau migratòria i, en especial, des dels més vulnerables.

1. Alberto ARES MATEOS, «Hospitalidad sin fronteras». *Pliegos de Yuste. Revista de Cultura y Pensamiento Europeos*, núm. 9 (2009), pàg. 19-25.

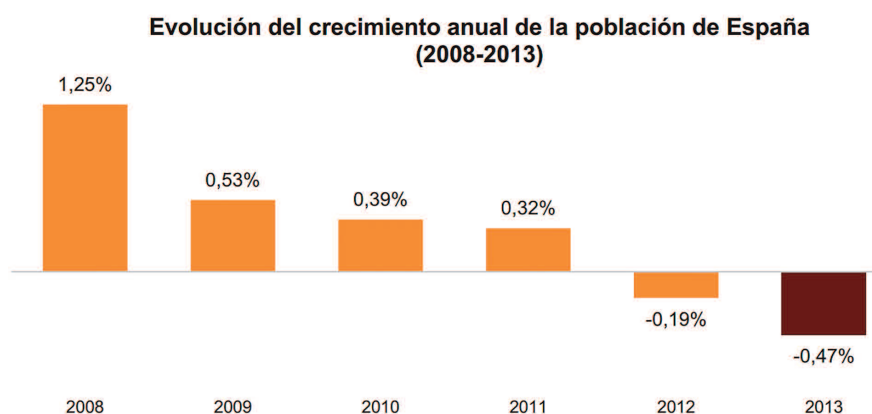
1. QUINS CAMINS?

1.1. Situació demogràfica

Segons dades de l'Institut Nacional d'Estadística (INE) l'1 de gener de 2014, la població d'Espanya és de 46.507.760 habitants. El 2013 es va produir una disminució de 220.130 persones.

Font: Instituto Nacional de Estadística. INE. 2014

Font: Institut Nacional d'Estadística (INE), 2014

És significatiu el descens de població que es va produir en el grup d'edat de 15 a 39 anys, en 477.851 habitants (3,1%). Aquesta situació respon a l'emigració de persones joves en edat activa, tant espanyoles com estrangeres. En certa mesura, la disminució de població en edat fèrtil és el que explica la disminució del grup d'infants menors de 5 anys, que es va reduir en 102.358 (4,2%). Així mateix, en el grup de 75 a 79 anys s'observa un decreixement causat per l'arribada a aquestes edats de les generacions nascudes durant la Guerra Civil, que són més reduïdes que les del seu entorn en rang d'edat.

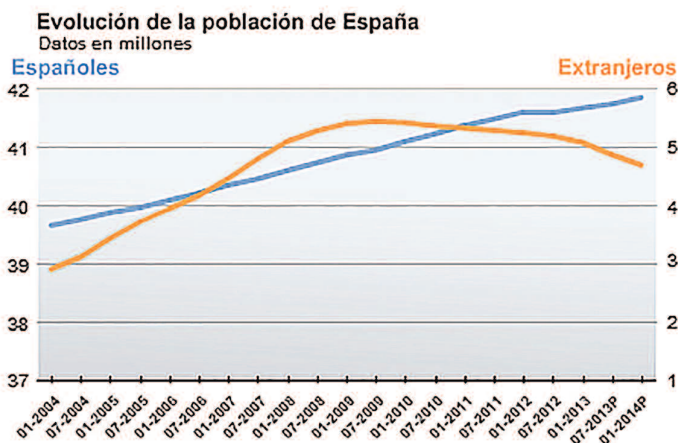
Crecimiento poblacional por grupos de edad

Grupos de edad	Población a 1 de enero		Crecimiento absoluto	Crecimiento relativo (%)
	2013	2014		
TOTAL	46.727.890	46.507.760	-220.130	-0,47
0 a 4 años	2.422.766	2.320.408	-102.358	-4,22
5 a 9 años	2.440.531	2.478.051	37.520	1,54
10 a 14 años	2.226.702	2.267.636	40.934	1,84
15 a 19 años	2.165.609	2.140.719	-24.889	-1,15
20 a 24 años	2.443.635	2.374.582	-69.053	-2,83
25 a 29 años	2.899.633	2.747.345	-152.288	-5,25
30 a 34 años	3.684.777	3.453.158	-231.619	-6,29
35 a 39 años	4.077.122	4.030.930	-46.191	-1,13
40 a 44 años	3.854.669	3.857.831	3.162	0,08
45 a 49 años	3.668.177	3.689.432	21.255	0,58
50 a 54 años	3.284.958	3.333.708	48.750	1,48
55 a 59 años	2.794.943	2.878.297	83.354	2,98
60 a 64 años	2.502.289	2.492.775	-9.514	-0,38
65 a 69 años	2.268.894	2.328.239	59.346	2,62
70 a 74 años	1.713.640	1.810.582	96.943	5,66
75 a 79 años	1.726.105	1.652.850	-73.255	-4,24
80 a 84 años	1.369.207	1.403.770	34.563	2,52
85 a 89 años	791.817	825.438	33.621	4,25
90 a 94 años	308.964	333.187	24.223	7,84
95 y más años	83.452	88.821	5.369	6,43

Font: Institut Nacional d'Estadística (INE), 2014

El nombre d'estrangers va disminuir durant l'any 2013 en un 7,8% a causa de l'adquisició de la nacionalitat espanyola i de l'emigració, i se situa en 4.676.022. Actualment, el percentatge de persones estrangeres a Espanya és del 10%. En aquest sentit, és important adonar-se que els estrangers que han adquirit la nacionalitat espanyola ascendeixen a 1.721.328. Així, si avaluem quin és el percentatge de persones d'origen estranger que resideixen a Espanya, veurem que ha arribat al 13,75%, un valor lleugerament superior a les xifres que s'hi van atènyer a la fi de cicle del boom migratori.

5

Font: Institut Nacional d'Estadística (INE), 2014

Evolución de la población residente en España durante 2013

	Población a 1 de enero		Crecimiento anual	
	2014	2013	Absoluto	Relativo (%)
Total	46.507.760	46.727.890	-220.130	-0,47
Espaníoles	41.831.739	41.655.210	176.529	0,42
Nacidos en España	40.110.411	40.124.239	-13.828	-0,03
Nacidos en el extranjero	1.721.328	1.530.971	190.357	12,43
Extranjeros	4.676.022	5.072.680	-396.658	-7,82
Nacidos en España	440.241	428.911	11.331	2,64
Nacidos en el extranjero	4.235.780	4.643.769	-407.989	-8,79

Font: Institut Nacional d'Estadística (INE), 2014

En termes absoluts, les comunitats equatoriana i colombiana són les que més han disminuït pel que fa al nombre de residents, seguides de la marroquina, la romanesa i la boliviana, per aquest ordre.

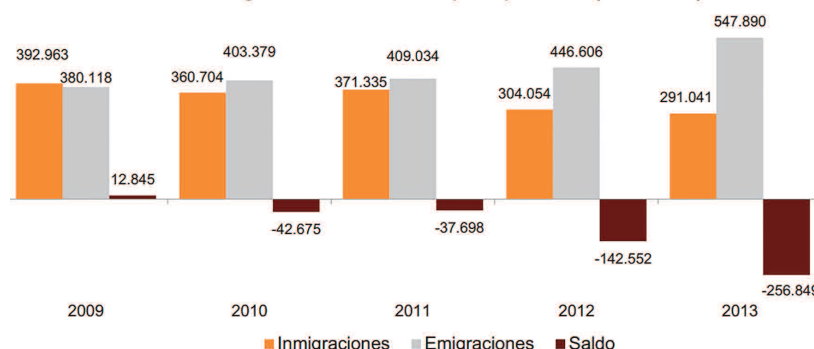
Variación de la población extranjera residente en España durante 2013 según principales nacionalidades

	Población a 1 de enero		Crecimiento anual	
	2014	2013	Absoluto	Relativo (%)
Total extranjeros	4.676.022	5.072.680	-396.658	-7,82
Rumanía	730.340	769.608	-39.269	-5,10
Marruecos	714.221	759.273	-45.052	-5,93
Reino Unido	311.774	316.362	-4.588	-1,45
Ecuador	212.970	269.436	-56.466	-20,96
Italia	182.249	181.046	1.203	0,66
Colombia	172.368	223.140	-50.772	-22,75
China	164.555	169.645	-5.091	-3,00
Alemania	149.522	153.432	-3.910	-2,55
Bulgaria	140.206	147.310	-7.104	-4,82
Bolivia	126.421	162.538	-36.117	-22,22
Portugal	109.568	116.431	-6.863	-5,89
Francia	100.448	101.466	-1.018	-1,00
Perú	83.583	109.639	-26.055	-23,76
Ucrania	81.625	84.081	-2.456	-2,92
Argentina	80.910	95.415	-14.504	-15,20

Font: Institut Nacional d'Estadística (INE), 2014

Durant el 2013, Espanya va registrar un saldo migratori negatiu de 256.849 persones. Aquest valor, un 80,2% més gran que el del 2012, va estar provocat per un descens del 4,3% de la immigració i un augment del 22,7% de l'emigració.

Evolución de la migración exterior de España por años (2008-2013)

Font: Institut Nacional d'Estadística (INE), 2014

Quant a les dades de la immigració a Espanya, val a dir que 257.648 immigrants eren estrangers i 33.393, espanyols. Per la seva banda, del total de persones que van emigrar, 547.890, 468.584 eren estrangeres i 79.306, espanyoles.

En el cas dels espanyols, el saldo migratori negatiu va ser de 45.913 el 2013. Van emigrar 79.306 persones i en van immigrar 33.393. És significatiu comprovar que dels 79.306 espanyols que van emigrar, gairebé el 35% havien nascut a l'estranger, és a dir, eren immigrants que havien adquirit la nacionalitat i que comencen un nou procés migratori.

Movimientos migratorios durante el año 2013 por nacionalidad

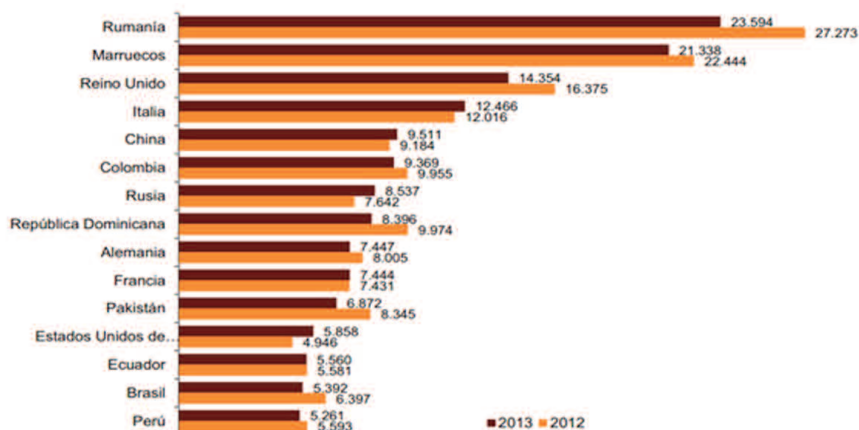
	Inmigración	Emigración	Saldo migratorio
Total	291.041	547.890	-256.849
Espaníoles	33.393	79.306	-45.913
Nacidos en España	16.172	52.160	-35.988
Nacidos en el extranjero	17.221	27.146	-9.925
Extranjeros	257.648	468.584	-210.936
Nacidos en España	6.968	24.189	-17.221
Nacidos en el extranjero	250.680	444.395	-193.716

Font: Institut Nacional d'Estadística (INE), 2014

Per comunitats autònomes, la població només va créixer a les Balears (0,47%) i a les Canàries (0,46%). Quant a la resta, en què es donà una disminució en el nombre d'habitants, La Rioja (−1,20%), Catalunya (−0,92%) i Castella i Lleó (−0,90%) són les autonomies que van registrar descensos relatius més grans.

Per nacionalitats, les tres comunitats més nombroses pel que fa a l'arribada d'immigrants estrangers el 2013 van ser la romanesa (23.594), la marroquina (21.338) i la britànica (14.354). De les quinze nacionalitats amb més flux migratori, n'hi va haver cinc que van incrementar el nombre d'arribades a Espanya: Itàlia, la Xina, Rússia, França i els Estats Units.

Inmigración de población extranjera por nacionalidad 2012 y 2013

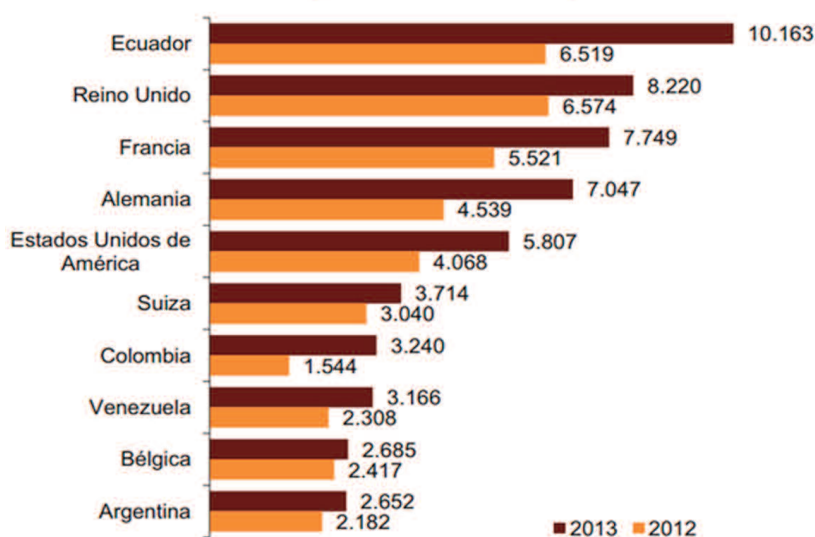

Font: Institut Nacional d'Estadística (INE), 2014

7

Quant a l'emigració de ciutadans espanyols per país de procedència, l'Ecuador, el Regne Unit i França se situen al capdavant. Cal destacar el cas de l'Ecuador, en què ciutadans no nascuts a Espanya o els seus infants menors de 15 anys, sembla que, després d'haver adquirit la nacionalitat espanyola, comencen un procés de retorn al país d'origen, juntament amb els seus fills nascuts a Espanya. Una situació similar es viu amb els espanyols nascuts a Colòmbia i Veneçuela. Aquesta tendència apunta, segons alguns experts, a un procés de transnacionalització en la migració. Després d'haver adquirit la doble nacionalitat, es produeix un retorn al país d'origen de manera temporal o es comença un altre nou projecte migratori: la ciutadania com a passaport per a la mobilitat (Juan Iglesias, IUEM, assemblea anual de la Xarxa SJM, Espanya, octubre de 2014).

Emigración de españoles por país de destino. Comparación entre 2012 y 2013

Font: Institut Nacional d'Estadística (INE), 2014

1.2. Evolució de les nacionalitzacions

CJ

L'evolució de la població a Espanya ha estat notable des del començament de segle per l'entrada de població immigrant, cosa que ha comportat que en tot just una dècada es passés de 40 a 47 milions d'habitants. En els últims anys aquesta tendència s'ha estancat.

Com podem observar en el quadre següent, el nombre d'estrangers ha disminuït aquest darrer any en un 7,8%, principalment a causa de l'adquisició de la nacionalitat espanyola i de l'emigració, i se situa en 4.676.022. Com indicàvem més amunt, el percentatge de persones estrangeres a Espanya és del 10%.

Evolución de la población en España (españoles/extranjeros) por país de nacimiento

Nacidos en...	TOTAL POBLACIÓN			Nacionalidad Española			Nacionalidad Extranjera		
	TOTAL	España	Extranjero	TOTAL	España	Extranjero	TOTAL	España	Extranjero
1998	39.852.651	38.678.884	1.173.767	39.215.566	38.621.993	593.573	637.085	56.890	580.195
1999	40.202.160	38.943.106	1.259.054	39.453.206	38.858.802	594.404	748.954	84.304	664.650
2000	40.499.791	39.027.333	1.472.458	39.575.912	38.935.079	640.833	923.879	92.253	831.626
2001	41.116.842	39.147.573	1.969.269	39.746.185	39.075.049	671.136	1.370.657	72.524	1.298.133
2002	41.837.894	39.243.842	2.594.052	39.859.948	39.155.912	704.036	1.977.946	87.930	1.890.016
2003	42.717.064	39.414.624	3.302.440	40.052.896	39.303.823	749.073	2.664.168	110.801	2.553.367
2004	43.197.684	39.503.878	3.693.806	40.163.358	39.376.500	786.858	3.034.326	127.378	2.906.948
2005	44.108.530	39.717.046	4.391.484	40.377.920	39.550.633	827.287	3.730.610	166.413	3.564.197
2006	44.708.964	39.871.342	4.837.622	40.564.798	39.683.051	881.747	4.144.166	188.291	3.955.875
2007	45.200.737	39.950.744	5.249.993	40.681.183	39.738.965	942.218	4.519.554	211.779	4.307.775
2008	46.157.822	40.113.294	6.044.528	40.889.060	39.851.397	1.037.663	5.268.762	261.897	5.006.865
2009	46.745.807	40.279.529	6.466.278	41.097.136	39.965.339	1.131.797	5.648.671	314.190	5.334.481
2010	47.021.031	40.416.850	6.604.181	41.273.297	40.052.458	1.220.839	5.747.734	364.392	5.383.342
2011	47.190.493	40.512.654	6.677.839	41.439.006	40.105.840	1.333.166	5.751.487	406.814	5.344.673
2012	47.265.321	40.505.541	6.759.780	41.529.063	40.064.246	1.464.817	5.736.258	441.295	5.294.963
2013	47.129.783	40.489.247	6.640.536	41.583.545	40.019.665	1.563.880	5.546.238	469.582	5.076.656

Font: INE. Padró continu l'1 de gener. Principals sèries de població des del 1998

8

Com a norma general, l'adquisició de la nacionalitat espanyola exigeix la residència de la persona a Espanya durant deu anys de manera legal, continuada i immediatament anterior a la petició. Si bé aquest és el procediment habitual, el termini es reduirà en els casos següents: a) cinc anys: per a la concessió de la nacionalitat espanyola a aquells que hagin obtingut la condició de refugiats; b) dos anys: per als nacionals de països iberoamericans, Andorra, les Filipines, Guinea Equatorial i Portugal, i persones d'origen sefardita.

El nombre de nacionalitzacions ha augmentat considerablement en els darrers temps, perquè molta de la població immigrant que va arribar a Espanya durant els primers anys del segle XXI ja en porta més de deu residint en territori espanyol. Així, la xifra de persones estrangeres que han adquirit la nacionalitat espanyola arriba en aquests moments a 1.721.328.

D'aquesta manera, el nombre de persones residents a Espanya de nacionalitat espanyola i nascudes al mateix país arriba a 40 milions, xifra que coincideix amb la població al principi de segle. Si hi afegim els espanyols nascuts a l'estranger i els estrangers, que sumen 6,4 milions, tenim que el percentatge de persones d'origen estranger que resideixen a Espanya arriba al 13,75%, valor lleugerament superior a les xifres que s'hi van assolir en els moments de major nombre de persones estrangeres residents, al final de la dècada anterior.

Evolución de la población residente en España durante 2013

	Población a 1 de enero		Crecimiento anual	
	2014	2013	Absoluto	Relativo (%)
Total	46.507.760	46.727.890	-220.130	-0,47
Espanyols	41.831.739	41.655.210	176.529	0,42
Nacidos en España	40.110.411	40.124.239	-13.828	-0,03
Nacidos en el extranjero	1.721.328	1.530.971	190.357	12,43
Extranjeros	4.676.022	5.072.680	-396.658	-7,82
Nacidos en España	440.241	428.911	11.331	2,64
Nacidos en el extranjero	4.235.780	4.643.769	-407.989	-8,79

Font: Institut Nacional d'Estadística (INE), 2014

1.3. Retorn voluntari

Hi ha tres programes que ofereixen un retorn assistit. El primer a implementar-se va ser el retorn voluntari d'atenció social per a persones en situació de vulnerabilitat. A aquest programa s'hi poden acollir tant les persones que es trobin en situació administrativa regular com irregular.

El segon programa de retorn assistit va ser el pagament anticipat i acumulat de l'atur a treballadors que retornin al país d'origen (APRE). Aquest programa només té com a destinataris persones amb una prestació de desocupació contributiva reconeguda i que siguin nacionals de països amb els quals Espanya tingui subscrit conveni bilateral de la Seguretat Social.

Finalment, el tercer d'aquests programes és el retorn productiu, que s'adreça a persones que busquin emprendre un projecte empresarial en el seu país d'origen. L'objectiu d'aquest programa és donar suport a iniciatives de reintegració socioeconòmica dels immigrants que es trobin a Espanya i que desitgin tornar al país d'origen per a desenvolupar un projecte d'activitat econòmica sostenible.

Acollir-se a algun d'aquests tres programes comporta l'obligació de no-retorn a Espanya en tres anys i el lliurament de l'autorització (en el cas d'aquelles persones que estiguin en situació administrativa regular).

El quadre següent s'ha elaborat a partir de les dades de la Secretaria General d'Immigració i Emigració.

Años	Retorno voluntario de atención social	Retorno beneficiarios ayuda al APRE	Retorno productivo	TOTAL
2009	4.022	4.365		8.387
2010	2.213	2.176	99	4.488
2011	2.119	2.539	102	4.760
2012	1.568	1.269	100	2.937
2013	2.767	932	151	3.850
TOTAL	12.689	11.281	452	24.422

Font: Institut Nacional d'Estadística (INE), 2014

En termes generals, es pot dir que els programes de retorn voluntari han tingut una importància relativa en la tornada de persones al seu país d'origen i que no han comptat amb gaires mitjans pel que fa a la seva posada en pràctica.

Les persones que més hi han optat han estat els equatorians, seguits per argentins, bolivians i brasilers.²

Com s'ha comentat en altres parts del present treball, en aquesta època de més vulnerabilitat socioeconòmica, sembla que l'accés a la ciutadania ha repercutit en major mesura en el retorn o en el començament d'un altre projecte migratori. En cert sentit es podria dir, com indicàvem més amunt, que algunes persones veuen «la ciutadania com a passaport per a la mobilitat».

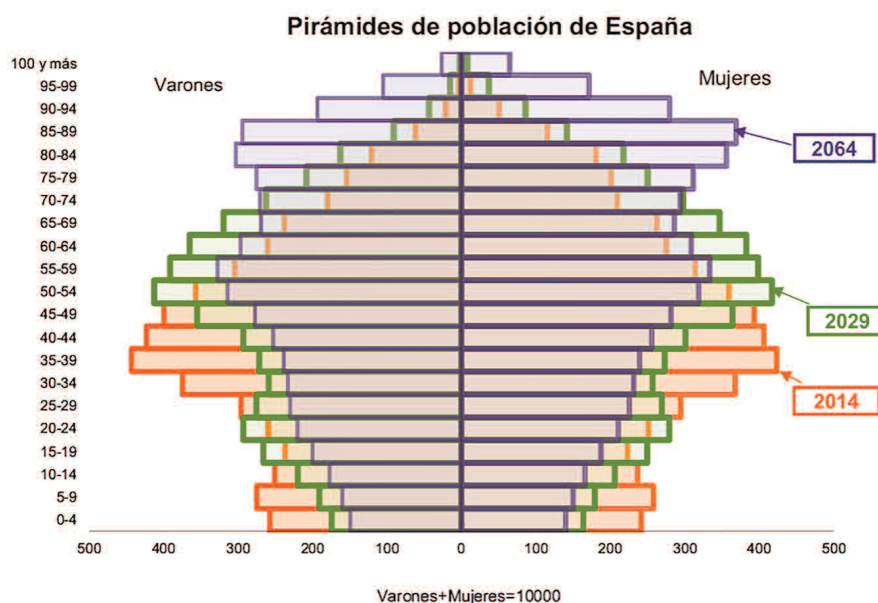
2. «Foro para la integración social de los inmigrantes». Informe sobre la situación de la integración de los inmigrantes y refugiados en España. Setembre de 2013.

1.4. El dèficit demogràfic

Segons la Projectió de la població d'Espanya 2014-2064 (INE, 28 d'octubre de 2014), tot sembla indicar que el percentatge de persones més grans de 65 anys, que actualment se situa en el 18,2%, passarà a ser del 24,9% el 2029 i del 38,7% el 2064, i que el nombre de defuncions superarà per primer cop el de naixements a partir del 2015. Així mateix, aquest fenomen es veu accentuat pel fet que hi ha menys població en edat fèrtil (15 a 49 anys) a causa de l'emigració.

Molts experts, tant en l'àmbit internacional com dins de les nostres fronteres, ens parlen de la necessitat de més persones immigrants al nostre país per a fer front

al dèficit demogràfic, la inviabilitat del sistema de les pensions i la manca de professionals tècnics. A més, hi ha una necessitat d'incentivar els joves espanyols perquè no es vegin forçats a abandonar el nostre país.

Font: Projecció de la població d'Espanya 2014-2064 (INE, 28 d'octubre de 2014).

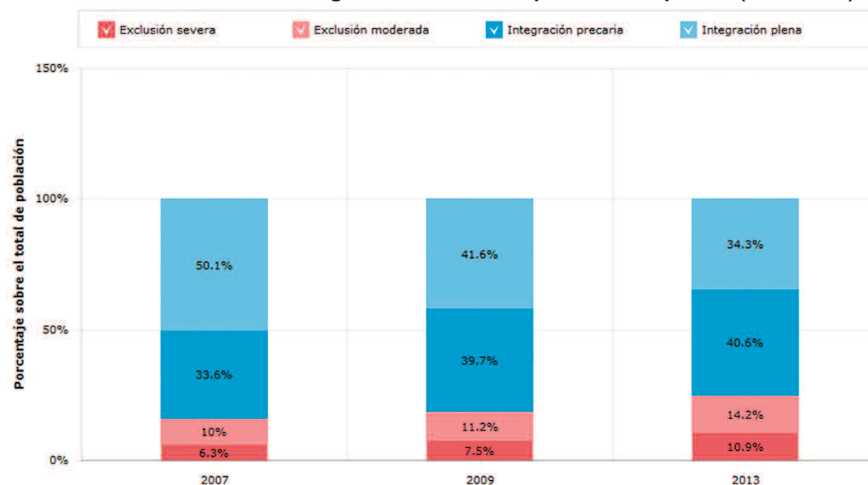
10

1.5. Forta erosió de l'estat del benestar

Les mesures que s'han anat prenent de manera generalitzada per sortir de la crisi s'han encaminat sobretot a estabilitzar el marc econòmic, però erosionant progressivament el model d'estat del benestar, amb contínues retallades que han fet que de manera gradual s'anés virant des del model de contracte social fins al model de contracte mercantil.

Les polítiques públiques han anat perdent una pretensió universalista —aquella que posa la comunitat i la persona al centre—, i en molts casos es converteixen en un camp de batalla en què diferents col·lectius socials es disputen uns recursos que cada dia són més escassos.

Evolución de los niveles de integración social en la población española (2007-2013)

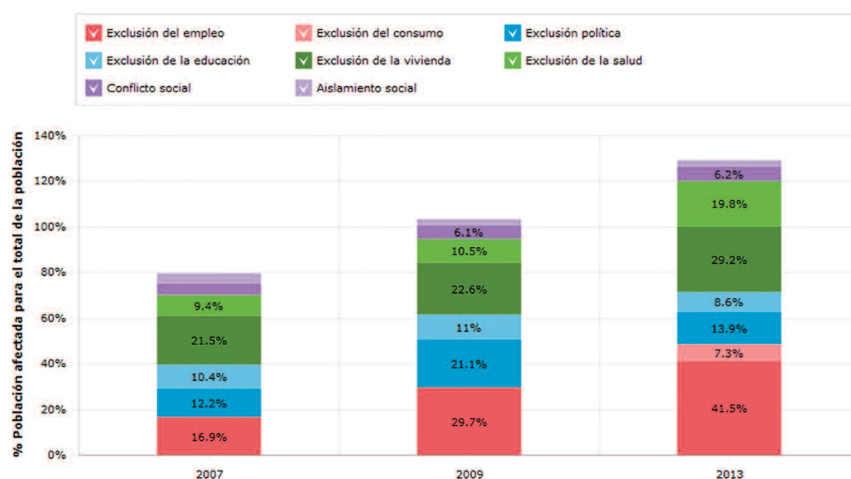
Font: Informe FOESSA 2014

Unides a l'enfocament econòmic, s'han anat plantejant unes mesures d'aprimament i ajustament a l'Estat. Aquest procés de reformes genera seriosos qüestionaments, ja que retalla molts dels beneficis socials de què havíem gaudit durant dècades com un bé comú. Quin efecte tenen aquestes mesures?

- Reforçament del principi contributiu i retrocés del principi de ciutadania social.
- Reducció de la despesa pública.
- Trasllat al tercer sector i a la família de les funcions de suport, cures personals i atenció als col·lectius exclosos.

Aquesta última situació és, des del meu punt de vista, alarmant: cada vegada es van privatitzant més els serveis públics. En el fons, l'argument que sembla que hi ha al darrere és que «el problema social l'ha de resoldre la comunitat mateixa, no l'Estat».

Población afectada por cada una de las dimensiones de la exclusión social para el total de la población (2007-0013)

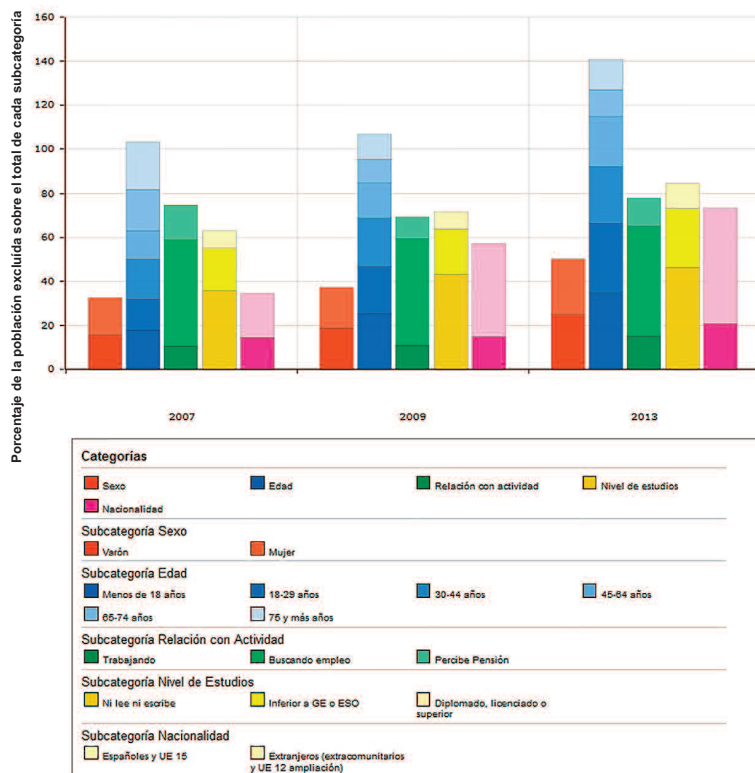
Font: Informe FOESSA 2014

Gradualment, s'està formulant un canvi de discurs en què la garantia de drets ha quedat desplaçada per un argumentari de valors neoliberals, la base del qual es fixa, en molts casos, en la meritocràcia. N'és un exemple molt clar el treball, que ha deixat de ser un espai de consolidació de drets per a convertir-se en un espai de vulnerabilitat i de pèrdua de capacitat econòmica, personal i social. Si posem la vista sobre altres serveis i drets socials, com la sanitat, l'educació, la dependència, les beques i les rendes mínimes d'inserció, entre d'altres, veurem que aquests mostren uns entorns d'accés cada vegada més restringits, i sembla que els programes socials són més discutits i posats en dubte de dia en dia.

Segons l'Informe FOESSA 2014, la població exclosa té les característiques següents:

- Sexe: es redueixen les diferències per sexe.
- Edat: es multipliquen les diferències per edat i es generalitza la vulnerabilitat dins del col·lectiu juvenil.
- Relació amb l'activitat: augmenta el grup de treballadors en exclusió.
- Nivell d'estudis: l'exclusió s'intensifica davant de la manca d'estudis inferiors a l'ESO i es comencen a mostrar símptomes de debilitat en els nivells superiors.
- Nacionalitat: retrocedeix en gran mesura la integració de les persones immigrants.

Evolución de características sociodemográficas de la población exclusiva

Aquesta situació s'accentua en col·lectius com els migrants, els quals en general tenen accés a una feina precària i presenten un alt grau de desocupació, sovint sense un «matalàs social» (xarxa familiar i comunitària) i en alguns casos amb dificultat per a accedir a la sanitat o a una educació de qualitat.

El nou model social que s'està orquestrant ha fet prevaler el creixement econòmic i les necessitats d'ajustament per sobre de qualsevol altre indicador social, cosa que ha portat a l'extrem una lògica de «creixement sense societat» (FOESSA 2014).

1.6. Desafecció ciutadana amb la classe política

Només cal llegir per damunt els titulars dels diaris o els noticiaris per a adonar-se que la política en general i la classe política en particular viuen hores baixes, amb una forta desafecció ciutadana.

S'acostuma a dir que els polítics són un reflex de la societat, o que tenim els polítics que ens mereixem. En l'últim [informe del CIS, d'octubre de 2014](#), publicat el 5 de novembre, a la pregunta sobre la situació política general d'Espanya, gairebé el 50% dels enquestats va contestar que la considerava molt dolenta, el 31% dolenta i el 14,4% regular, i només deien que era bona el 2% o molt bona el 0,1%. Aquesta situació ens hauria de fer plantejar seriosos interrogants en els àmbits personal i social. A tots ens vénen a la memòria esdeveniments com el moviment del 15-M, l'auge de Podem, l'Operació Púnica, etc. Són fets que palesen aquest descontentament i descrèdit en l'esfera política i que susciten el sorgiment d'alternatives.

1.7. Gestió de fronteres

La convivència i la gestió de la diversitat no sempre han estat un tema tan candent com ara, tant a Europa com a tot el món occidental. Les crisis econòmiques han constituït un dels eixos que han guiat la gestió de la mobilitat humana, asso-

ciant principalment els migrants a simple força de treball. El que passa és que la mà d'obra són homes i dones, amb una vida i una història. És bo recordar la cèlebre frase de Max Frisch, quan el 1965 va dir: «Demanàvem mà d'obra... i van arribar persones.»

Davant d'aquesta manera d'entendre les relacions entre estats, la gestió de les fronteres i el clima de por i control en el món occidental, la UE i Espanya han externalitzat els controls fronterers amb Àfrica, deformant la noció mateixa de frontera. «Hi ha manca de llibertat, inseguretat i injustícia entre la població migrant que espera creuar la frontera des de territori nord-africà, la que està embarcada o la que viu a la UE sense haver obtingut un estatut de resident legal.»³

3. SJM ESPANYA, *Que no se ahogue la Esperanza* (2014).

1.7.1. Batudes i identificacions massives

Dins de les nostres fronteres se segueixen fent batudes policials d'identificació d'estrangers, una pràctica que es duu a terme dia a dia als carrers de manera indiscriminada i massiva, i que està racialment orientada. Aquesta pràctica està àmpliament documentada per les diverses entitats de la societat civil.

Aquests controls d'identitat a la via pública impliquen una fustigació generalitzada de la població estrangera. Un dels últims elements d'aquestes pràctiques, molt criticat per l'opinió pública i les entitats socials, ha estat l'[operació Mos Maiorum](#), promoguda pel Consell de la Unió Europea.

1.7.2. Centres d'internament

Un altre dels components sobre els quals es basa la gestió de les nostres fronteres, entesa en sentit ampli, són els centres d'internament d'estrangers (CIE). Es tracta d'espais poc transparents en què no es garanteixen adequadament els drets humans; a més a més, estigmatitzen i criminalitzen la immigració, quan hi són internades persones detingudes per infraccions administratives. Crec –i no sóc l'únic– que aquests centres no haurien d'existir als nostres països per les raons exposades; però mentre n'hi hagi, caldria exigir amb seriositat i fermesa que siguin utilitzats d'una manera excepcional, garantint en tot cas l'exercici dels drets de les persones internes.

13

1.7.3. Expulsions en calent

Les persones segueixen arriscant les seves vides per fugir de la violència i de la fam en els seus països d'origen. El control migratori no es pot exercitar a qualsevol preu, i la protecció de vides humanes és un imperatiu moral i legal, una línia vermella que mai no hauríem de creuar. La situació actual a la frontera sud hispano-marroquina incompleix la legalitat espanyola i europea amb les expulsions en calent i el concepte operatiu de frontera.⁴

4. *Expulsiones en caliente: cuando el estado actúa al margen de la ley* (2014), y también *Las devoluciones en caliente de inmigrantes violan al menos 12 normas nacionales e internacionales* (Huffington Post. 10 noviembre de 2014).

1.8. Política de gestió de fluxos migratoris

1.8.1. Tancament de fronteres

La política europea de control de les fronteres ha transferit la responsabilitat de protegir les persones necessitades exclusivament sobre els països fronterers, països que molt sovint no disposen dels mitjans o de la intenció de proporcionar aquesta protecció. Casos com els de Ceuta, Melilla i Lampedusa en aquests últims mesos són només una mostra de la incapacitat de gestionar i assegurar que es compleixin els drets bàsics i la normativa comunitària.

Per la seva banda, les alternatives que es plantegen des de la política europea de gestió de fluxos intenten atendre exclusivament les necessitats d'un mercat laboral europeu cada dia més envellit. Els models de *mobility partnerships* firmats amb el Marroc, l'Azerbaidjan, Moldàvia, Geòrgia i Armènia; la targeta blava per a treballadors altament qualificats per un període determinat, i la mobilitat circular, sobretot en el món agrícola i de manera estacional, són clars exemples d'aquesta tendència.

1.8.2. Criminalització

En el nostre quefer quotidià hi ha una prevenció i una por de «l'altre», l'estranger. Alguns dels comportaments i de les actituds que generem van encaminats a criminalitzar i estigmatitzar les persones immigrants més vulnerables.

En molts casos associem immigració amb delinqüència, i utilitzem un llenguatge que exclou i que degrada les persones.⁵

5. «Decálogo para “criminalizar” inmigrantes», *El País*, 7 de noviembre de 2014.

1.8.3. Integració = assimilació?

Existeixen diferents models de gestió de la diversitat i la integració. N'hi ha dos de bàsics: l'assimilacionista i el multicultural. El primer posa l'accent a capbussar el que ve de fora en el mainstream (corrent principal), perquè aviat s'incorpori a la societat, assimilant el conjunt de valors i normes dominants i deixant enrere la cultura d'origen. Per la seva banda, el model multicultural insisteix en el respecte a la diferència de la cultura d'origen i fomenta una convivència coordinada. Ambdues tendències s'han aplicat a models concrets i en tots dos casos es plantegen bondats i crítiques.

14

Vist de bon ull, el PEGI 2011-20145 ha anat apuntant cap a un model intercultural, en què s'intenta fer prevaler la riquesa de la diversitat, tot posant un accent en la cohesió social i la participació ciutadana. Dit això, no és menys cert que els programes de cohesió social i mediació han desaparegut gairebé totalment i que a la pràctica i en l'imaginari col·lectiu segueix havent-hi certes tendències que veuen la cohesió social com un exercici que no té un element bidireccional, sinó que recau principalment en el que ve de fora. Així mateix, s'imposa gairebé de manera exclusiva un conjunt de valors del corrent dominant que irremissiblement han de ser adquirits gairebé per osmosi per les persones que arriben de fora, sense cap possibilitat de negociació.

Sembla clar que, després de la gran onada migratòria propiciada al començament del segle XXI per alts nivells de creixement a Espanya i de la seva posterior caiguda gradual amb la crisi mundial a partir del 2008, s'obre, d'ençà del 2011, un període en què el creixement migratori comença a ser negatiu (emigració > immigració). Dit això, l'anàlisi demogràfica apunta al fet que els més de sis milions de persones d'origen estranger que viuen a Espanya han vingut per a quedar-se i per a construir-hi un projecte de futur.

2. QUINES CRUÏLLES?

Un viatger té molt clar que necessita estar atent als seus passos, i més quan se li presenten les cruïlles del camí; aquests llocs que el deixen en la disjuntiva de prendre partit, de discernir... En el llenguatge en clau social de la mobilitat humana, aquestes cruïlles s'anomenen fronteres. Parlar de fronteres⁶ avui és parlar d'espais privilegiats en els quals Déu es manifesta amb més profunditat, allà on una persona no pot quedar indiferent, on cal prendre partit.

La profecia del nostre temps ens col·loca a les fronteres, en aquells espais on s'hi juga el futur dels nostres pobles. Des del meu punt de vista, almenys se'n poden identificar quatre: diversitat, indiferència, dignitat i desigualtat. M'hi aproparé per mitjà de qüestions obertes i dels interrogants que ens plantegen.

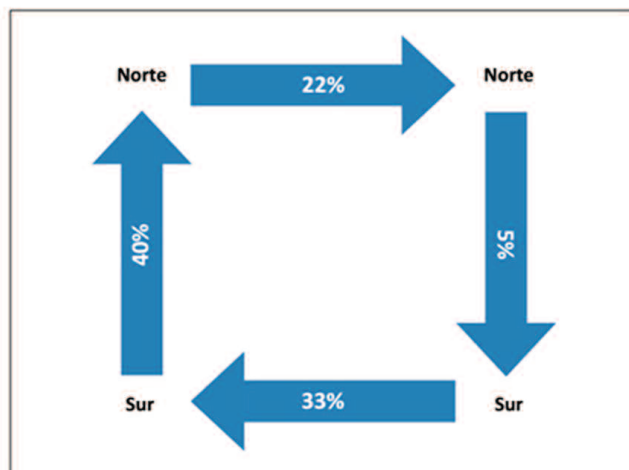
6. Avui en dia es parla de fronteres que excedeixen les geogràfiques, com són les fronteres culturals, les religioses, les econòmiques, etc.

2.1. Diversitat

La manera com gestionem la diversitat determinarà la cohesió social i el desenvolupament de la nostra civilització. La diversitat és i serà un dels elements característics de les nostres societats, no solament de les occidentals.

15

Estimaciones de la Encuesta Gallup sobre el contingente de migrantes adultos de primera generación, en las cuatro direcciones de la migración, 2009-2011

Copyright © 2012 Gallup, Inc. Todos los derechos reservados.
Fuente: Sobre la base de datos de la Encuesta Mundial Gallup, 2009-2011.
Nota: Las estimaciones incluyen a los migrantes de primera generación, mayores de 15 años

a) ¿Seguirem mirant la diversitat com una amenaça, o començarem a plantejar-nos la riquesa de viure junts? Ens queda una altra alternativa?

b) Davant de l'escalada, en alguns llocs, dels prejudicis i la criminalització del que és diferent, quina resposta hem de donar els cristians? Com va tractar Jesús els diferents? Com va gestionar Jesús la diversitat?

c) Quin tipus d'integració somiem? Quins passos hauríem de fer per anar guanyant uns nivells més alts de cohesió social?⁷

d) Viure en comú és una aposta que exigeix de totes les parts. Estem convençuts que necessitem invertir-hi temps, energies, paciència i també diners?

e) En els nostres àmbits pastorals, ens hem pres seriosament la diversitat?

7. Sobre alguns elements en clau de bones pràctiques d'integració i cohesió social, vegeu Alberto ARES MATEOS, «Iglesia como espacio transnacional. La religiosidad popular que viaja de Ecuador a España: la devoción a la Virgen del Quiche». *Migraciones*, Madrid, núm. 29 (2011), pàg. 175-192.

2.2. Indiferència

CJ

Una de les expressions encunyades pel papa mateix té a veure amb algunes tendències que dificulten l'encontre amb els pobres i els marginats de la nostra societat: S'han desenvolupat una «globalització de la indiferència» i una «cultura del benestar» que ens porten a «l'anestèsia del cor». «Som una societat que ha oblidat l'experiència de plorar, de "sofrir amb": la globalització de la indiferència ens ha pres la capacitat de plorar! [...] Ens hem acostumat al sofriment de l'altre, no hi tenim res a veure, no ens interessa, no és el nostre problema! [...] La globalització de la indiferència ens torna a tots "innominats", responsables sense nom i sense rostre.» (*Evangelii Gaudium*)

- a) Pel que fa a la globalització de la indiferència, ¿seguirem mirant i vivint un sensacionalisme transmès per notícies aïllades i inconnexes, o prendrem partit per les causes que intenten anar a l'arrel dels problemes?
- b) Què hi ha molts cops rere la indiferència: conformisme, por de la pèrdua d'estatus, dificultat per a compadir-nos dels altres?
- c) El tracte al que és diferent, a la dona i a la infància a molts llocs del món, com deixa el nostre cor?⁸

2.3. Dignitat

Un dels elements de què ens hauríem d'adonar és la pèrdua de drets humans que es viu en algunes cruïlles del món, en moltes fronteres.

- a) Com podem legitimar la pèrdua de drets humans en nom d'un major control de fronteres o de la protecció del nostre estil de vida?
- b) Com a germans i germanes que som, ¿compartim la mateixa humanitat en pla d'igualtat: la dignitat dels fills i de les filles de Déu? Com podem seguir permetent els tractes vexatoris, les expulsions en calent?
- c) Hi ha certes realitats en frontera que deixen encara més desprotegides algunes persones i que les denigren fins a límits que desconeixem. Qui treu profit del tràfic d'éssers humans amb finalitats d'explotació sexual? Qui en són els clients?
- d) Com es pot qualificar una societat que denigra, que no auxilia les persones immigrants? Una societat malalta.⁹

2.4. Desigualtat

Els informes recents de [FOESSA](#), d'[Oxfam](#), d'[EAPN Espanya](#) i de [Creu Roja](#) posen en relleu que les tendències de les rendes i la riquesa reflecteixen un diagnòstic clar: «la distància entre rics i pobres és més àmplia que mai i segueix augmentant, mentre que el poder és, cada vegada més, en mans de les elits» (OXFAM 2014: 8). Addicionalment, s'ha produït un ràpid increment de la desigualtat econòmica extrema, cosa que significa un cop molt dur en la lluita contra la pobresa.

- a) La desigualtat extrema perjudica la majoria. Alguns economistes de l'FMI han analitzat com la desigualtat econòmica ha contribuït a provocar la crisi financera mundial. ¿Seguirem pensant a la pràctica que el creixement econòmic és l'única mesura de benestar social? Qui hi hauria d'haver en el centre de la nostra societat: la persona o els diners?
- b) Hi ha estudis que demostren que com més gran és la desigualtat econòmica, més gran és la desigualtat entre homes i dones, no solament en l'àm-

8. «¿Fronteras a cualquier precio?», Comunicat de la Comissió Episcopal de Migracions, CONFER, SJM i Càritas, octubre de 2014. «Basant-nos en la narrativa de la Bíblia –una narrativa de migració–, convidem tots els agents d'Església, comunitats cristianes i societat en general a mantenir una actitud personal i col·lectiva d'acollida i hospitalitat, juntament amb la màxima alerta i denúncia d'aquests fets, que no són nous, i davant dels quals no podem mantenir-nos indiferents.»

9. [Monsenyor Agrelo, bisbe de Tànger. Fòrum Cristianisme i Societat](#). Novembre de 2014. «Aquesta societat que no atén, que no auxilia els immigrants, és una societat malalta. Necessitem els immigrants perquè ens salvin, perquè ens guareixin.»

bit educatiu, sinó també en el salarial... La sanitat i l'educació són armes poderoses per a la lluita contra la desigualtat. I no solament pensem en països en vies de desenvolupament. ¿Estem disposats a cuidar i a defensar una sanitat i una educació de qualitat per a tothom? ¿Estem disposats a posar algun tipus de límit a les desorbitades diferències salarials i a les pràctiques fiscals que aixafen la majoria i deixen impunes els qui més tenen?

c) Com a membres del cos de Crist i cohereus, la desigualtat extrema ens planteja seriosos interrogants: ¿puc viure tranquil quan el meu germà –una part del meu cos– es mor de fam?

3. ALGUNES FLETXES GROQUES

Les fletxes grogues són símbols importants per als pelegrins que van a Santiago de Compostel·la; mostren la ruta, guien els passos a cada cruïlla i cobren un sentit místic per als pelegrins. Des del meu punt de vista, i en relació amb la perspectiva de la mobilitat humana, hi ha quatre «fletxes grogues» que considero que poden guiar les nostres passes i ajudar-nos a ser profetes més autèntics.

3.1. Comunitats d'hospitalitat (CoHo)

L'hospitalitat és un element central per als viatgers, per a aquells que viuen en camí. En certa mesura, m'atreviria a dir que avui en dia ens hi juguem molt com a societat i com a Església en les nostres presències amb les persones més arraconades del nostre món. Compartir sostre, vida i projecte és, al meu entendre, un fort signe profètic. Des d'aquesta perspectiva penso que és molt important que les nostres comunitats integrin la dimensió d'hospitalitat.

Les comunitats d'hospitalitat recullen el llegat i la rica tradició de diferents maneres d'entendre la proximitat vital als més vulnerables de la nostra societat. Al llarg dels anys s'han anat encunant diferents accepcions comunitàries que posaven l'accent en una dimensió o una perspectiva de la nostra vida en comú. Així, reconeixem com a pròpies l'experiència de les comunitats d'inserció, les comunitats d'inclusió o les comunitats de solidaritat, entre d'altres.

18

3.1.1. Quins elements defineixen una comunitat d'hospitalitat?¹⁰

La vida en comú no és fàcilment «encapsulable» en una definició tancada i molt definida, però si més no es podria caracteritzar per uns quants d'aquests elements:

a) *Compartir vida des d'una proximitat als més vulnerables i exclosos.* A l'Evangeli hi trobem Jesús i els seus deixebles compartint la taula amb persones excloses i pobres, cultivant una cultura de l'encontre. Viure al costat dels més vulnerables és un dels principals signes de la «bona nova», especialment en una època com l'actual, en què l'individualisme erosiona les relacions mútues i l'exclusió social priva nombroses persones del reconeixement i l'amistat dels altres, i també de la seva dignitat humana.

b) *Estil acollidor i inclusiu de vida comunitària.* Hi ha una dita que afirma que «qui t'estima s'arrima». Viure de prop, acollint realitats complexes i difícils, ens ajuda a mirar-les amb més comprensió, estimació i solidaritat. Sempre que esguardem amb els ulls del cor, sense prejudicis, som capaços d'enriquir-nos, d'aprendre de la diversitat. Hi veiem una oportunitat per a créixer junts. La situació de molts joves i famílies migrants amb més vulnerabilitat, i la d'altres persones que viuen als marges, representa per a nosaltres una crida a l'hospitalitat.

c) Un camí obert, des de l'escolta mútua i l'aprenentatge compartit. Per a començar aquest procés com a viatger, no cal ser un «supercristià» –si és que els «supercristians» existeixen–, ni tampoc un expert acadèmic en hospitalitat o inclusió social. Qualsevol persona podria estar qualificada per a compartir vida, tot i que és evident que fóra bo cultivar certes sensibilitats, flexibilitat i obertura cap a l'altre.

10. Hi ha [comunitats d'hospitalitat](#) en diversos contextos. Per posar-ne alguns exemples, dins de la família ignasiana a Espanya, en trobem més de quinze de repartides per la geografia espanyola. Així mateix, és conegut el [Programa Welcome](#), desenvolupat per l'SJR Europa a França.

d) *La reconciliació, el guariment, la integració i el discerniment, aspectes molt importants en aquestes comunitats.*¹¹ Junt amb l'allotjament, que és un element fonamental, cal traçar un itinerari personal i un projecte comunitari en el qual hi càpiguen el discerniment i diversos factors que tenen a veure amb la recuperació de tota la persona, amb vista a la integració social.

e) *Ser testimonis d'esperança.* Ningú no ha dit que la vida en comú sigui una cosa senzilla. Per poc que s'hagi viscut en comunitat es reconeix la necessitat d'acceptar les diferències i de créixer en coneixement mutu. Tots portem a dins «un llop i un xai» que necessiten conviure amb els altres. La vida en comunitat ens construeix com a persones quan posem l'accent més en l'agraïment que en l'exigència, en l'acceptació i en l'acollida que en la recriminació, en la realitat vital que en somnis idíl·lics. Les comunitats d'hospitalitat anticipen d'alguna manera el Regne quan conviden a seure junts en una mateixa taula, a compartir vida des d'allò que ens uneix i també des de les diferències... tota una invitació a ser testimonis d'esperança.

L'hospitalitat renova les nostres comunitats i ens ajuda a créixer en compromís i generositat. La comunitat eclesial treu profit d'aquests estils de vida comunitaris perquè, a part de créixer en credibilitat, propicien una major eficàcia en la nostra vida apostòlica. Deia sant Ignasi que «l'amistat amb els pobres ens fa amics de Déu». El mateix papa Francesc ens recorda com la vulnerabilitat i la pobresa són llocs privilegiats d'encontre amb Déu: «Els pobres són també mestres privilegiats del nostre coneixement de Déu; la seva fragilitat i la seva senzillesa posen al descobert els nostres egoismes, les nostres falses certeses, les nostres pretensions d'autosuficiència, i ens guien a l'experiència de la proximitat i de la tendresa de Déu, a rebre en la nostra vida el seu amor, la misericòrdia del Pare, que amb discreció i confiança pacient, té cura de nosaltres, de tots nosaltres.»

En definitiva, les comunitats d'hospitalitat obren nous camins de revitalització de la vida en comú com un signe de l'anunci de l'Evangeli i es presenten com una invitació i una alenada d'aire fresc dins de la societat i de l'Església.

19

3.1.2. Barris: segones generacions

Cal esmentar especialment un lloc on les comunitats d'hospitalitat desenvolupen un plus addicional: la realitat de molts dels nostres barris; espais de les nostres ciutats on acostumen a concentrar-se més nivells de pobresa, un alt grau de diversitat cultural, un dèficit de serveis públics, juntament amb una major precarietat en els vincles familiars i personals dels seus habitants. En aquests barris s'invisibilitza un bon percentatge dels «nous ciutadans», persones immigrants que han obtingut la nacionalitat i els seus fills (el que els experts han anomenat segones generacions); espanyols de ple dret, però que viuen una realitat vital, econòmica i social molt influïda pel context geogràfic i socioeconòmic de precarietat, cosa que planteja interrogants seriosos sobre el nostre model de convivència i l'imaginari de cohesió social.¹²

Alguns experts han posat l'accent en la diversitat cultural per explicar el major índex de conflictivitat als barris. Des del meu punt de vista, el problema no resideix en la diversitat en si, sinó en la diversitat viscuda en condicions de desigualtat, d'exclusió, amb absència de polítiques públiques¹³ que apostin per una veritable integració o cohesió social.¹⁴

3.2. Units en la missió

3.2.1. Una missió compartida: «Junts som més»¹⁵

En el mateix cor de la missió sentim un Crist que, per a transformar aquest món, convoca molts actors. La missió té, en si mateixa, molt endins, en el seu cor, la ne-

11. Alberto ARES MATEOS, «Relaciones justas y reconciliación». *Promotio Iustitiae*, 2009/3.

12. Carmen GONZÁLEZ ENRÍQUEZ, *Prioridades estratégicas de la acción exterior española en relación con las migraciones*, Real Instituto Elcano, Juliol de 2014.

13. És notori l'alt grau de diversitat que en general es percep a les aules dels centres educatius de la perifèria de les ciutats.

14. Sergio Barciela, de Càritas Española, dona suport a aquesta tesi en un estudi que està fent sobre barris vulnerables amb alt grau de diversitat sociocultural.

15. Amb aquest títol, el març de 2014 se celebrava el I Encuentro de Laicos Vinculados a Familias Religiosas.

cessitat de desplegar-se en col·laboració. No és necessitat de segon ordre. És necessitat vital. En col·laboració, la missió no solament és més productiva, senzillament és més missió. I es verifica aquella equació estranya que fa més sorprenent el món: $2 + 2 = 5$ (i no 4!). En el context d'un món que necessita Déu, una consciència més gran i nova de la missió ens abocarà a comprendre'ns i a descobrir-nos en una major i nova col·laboració intraeclesial. I això és més del que fèiem... i del que érem. (Francisco J. Ruiz, sj)¹⁶

Els desafiaments que ens planteja el nostre món actual, la complexitat i la interconnectivitat global necessiten, avui més que mai, respostes creatives i transformadores.

Quan parlo de «missió compartida» no em refereixo a perdre'ns en l'homogeneïtzació o univocitat, sinó en un espai de diversitat i complementarietat on puguem avançar i fer passos en processos pràctics, de reflexió, d'incidència pública i de transformació social.

Caminar junts, compartir una visió, un horitzó, és fonamental. Mirar la realitat, els escenaris, des d'una mateixa òptica, tot i que amb esguards diversos, ens ajuda a obrir la ment, a dinamitzar les nostres energies i a ser testimonis profètics. Al meu entendre, si no es comparteix una visió, és més complicat que la missió es pugui compartir.

Crec que això és molt important en el nostre món i en la nostra Església actual. De vegades es parla de manca de dades, de canvi de cicle... Res d'això no és determinant ni essencial, tal com jo ho veig. Serem creïbles i transformadors si som capaços d'encarnar l'esperança de Jesús amb totes les tonalitats, les aromes i les veus possibles des de dins i fora de l'Església, fent cada qual la seva aportació des del propi carisma o sensibilitat.¹⁷

20

3.2.2. Treball en xarxa (networking): el nivell meso¹⁸

En una societat tan interconnectada i global, estem cridats a unir-nos en la missió des de cada racó i frontera del nostre món. Tots coneixem per experiència pròpia que els processos socials, els de mobilitat humana i, en especial, els d'exclusió transcendeixen l'àmbit individual, el nivell micro, i de vegades la mirada macro deixa també un espai que avui, en molts àmbits, es coneix com nivell meso o intermedi (el barri, el treball a les fronteres...).

Molts cops és a escala meso que ens hi juguem l'èxit o el fracàs de la nostra missió. Compartir missió i gestionar la diversitat en aquest nivell meso és en la base del treball en xarxa. Formar part d'una xarxa ens ajuda a créixer, a guanyar en significació i en impacte social, a caminar junts sense deixar de ser qui som.

Hi ha moltes xarxes i bones pràctiques en aquest àmbit de la mobilitat humana. M'agradaria destacar el treball en xarxa en clau d'incidència de la Frontera Sud per part de l'SJM Espanya,¹⁹ Càritas, CONFER, la Delegació Diocesana de Migracions i diferents institucions socials; el paper de la Red Íncola dins de l'àmbit espanyol; de CONFER Migracions; de la Red Interlavapiés a Madrid... Són només una petita mostra del treball intens que es duu a terme en l'àmbit de la mobilitat humana a escala meso.

3.2.3. Reptes majors - compromisos més forts - respostes resistents i transformadores

Reptes majors impliquen compromisos més forts i respostes resistents i transformadores.

Un dels elements que ens planteja la nostra societat actual és el de posar-nos davant de reptes que cobren dimensions globals: desigualtat, pobresa, indiferència... Aquesta situació ens convida a actuar i a implicar-nos en compromisos més forts, amb respostes cada dia més resistents i transformadores.

16. Francisco. J. Ruiz, sj, «[Misión compartida](#)», XIX Asamble General de CONFER (15 de novembre de 2012).

17. Em ve a la ment l'Assemblea de Jerusalem, recollida als Fets dels Apòstols. Què es va reforçar en aquellencontre? ¿No va ser la unitat des de la diversitat? ¿No va ser la riquesa d'una visió comuna que integra la riquesa d'allò diferent per l'anunci de la bona notícia?

18. El concepte de *competitivitat sistèmica*, propi del món de l'economia, es caracteritza per acollir quatre nivells analítics interconnectats entre si: meta, macro, meso i micro. El nivell meso és el que s'encarrega de promoure la capacitat d'interacció dels agents a l'interior d'una xarxa o d'un conglomerat. Pren aquest espai intermedi que obre el micro i el macro, tutelat des de les estructures (escala de valors...) creades a escala meta..

19. Un exemple d'aquest treball en xarxa és «[¿Fronteras a cualquier precio?](#)», 21 d'octubre de 2014.

Aquests elements ens han d'animar a caminar junts en la missió, a treballar en xarxa, a convèncer-nos que «junts som més».

3.3. Sortim al carrer

3.3.1. La nostra llar és el món

Sentir-se a casa és ser capaç de trobar sentit a la meua vida i a allò que passa al meu voltant d'una manera permanent, més enllà del que pugui passar en un moment puntual. Sentir-se profundament a casa en aquest món és habitar-lo des d'una fe valuosa, que val la pena.²⁰

La idea de la peregrinació evoca certa aventura, valentia, audàcia, relacions, aliança i promesa. En les nostres societats, on la migració humana va essent cada vegada més comuna a tots els racons del món, la peregrinació com a metàfora té una significació especial.

Sembla una paradoxa, però amb la globalització creixent apareix també un desig de preservar les tradicions regionals, la pròpia identitat. Així, em sembla que el procés de creixement com a éssers humans s'entén millor a partir de dues tendències: «una de diferenciació, autonomia i agència, i una altra de relació, pertinença i comunió».²¹ Integrar les dues vessants en la metàfora de la peregrinació enriqueix la nostra comprensió del desenvolupament humà.

La pràctica de la peregrinació és alhora una anada cap endavant (un viatge) i un retorn a la llar. Si entenem el desenvolupament humà no simplement en clau de partides i arribades, sinó també com el viatge mateix i com una sèrie de transformacions en el significat de «llar», ens ajudarem a sentir-nos més a casa en el món.

Reconèixer aquest doble procés ens converteix a tots els éssers humans en viatgers, en migrants d'aquest món. Ens descobreix una de les grans veritats de la humanitat: «Som fills d'un viatger la llar del qual el món.»²²

3.3.2. Una Església en sortida, amb les portes obertes

Si la nostra llar és el món, s'ha acabat veure passar la vida des de la finestra del saló o a través de les vidrieres de la capella. En un món amb tanta necessitat d'acollida estem cridats a sortir fora, a peu de carrer, allà on hi ha la gent; ni en la torre de marfil, ni en un búnquer sota terra. A peu de carrer, en pla d'igualtat, on ens podem tocar i podem tacar-nos amb la realitat, on es riu i es plora, on es comparteix la vida.

El papa Francesc descriu diversos cops l'Església com a mare i pastora, com a Església «en sortida», hospital de campanya, sempre amb les portes i el cor oberts: «Veig amb claredat que el que l'Església necessita amb més urgència avui és una capacitat de guarir ferides i donar escalfor als cors dels fidels, proximitat. Veig l'Església com un hospital de campanya després d'una batalla.» Així mateix, «l'Església ha de ser el lloc de la misericòrdia gratuïta, on tothom pugui sentir-se acollit, estimat, perdonat i encoratjat a viure segons la vida bona de l'Evangelí». Ell mateix ha reiterat que prefereix «una Església accidentada, ferida i tacada per sortir al carrer, abans que una Església malalta pel tancament i la comoditat d'aferrar-se a les pròpies seguretats» (*Evangelii Gaudium*).

En el discurs final del Sínode sobre la Família el papa Francesc torna a expressar vivament aquesta imatge d'Església amb les portes obertes, en especial envers els més desvalguts: «Aquesta és l'Església, la vinya del Senyor, la Mare fèrtil i la Mestra atenta, que no té por d'arromangar-se les mans per vessar l'oli i el vi sobre les ferides dels homes (cf. Lc 10,25-37); que no mira la humanitat des d'un castell de vidre per jutjar i classificar les persones. Aquesta és l'Església Una,

20. Sharon D. PARKS, *Big Questions, Worthy Dreams: Mentoring Young Adults in Their Search for Meaning, Purpose, and Faith*, San Francisco, Jossey-Bass, 2000, pàg. 34.

21. PARKS, *Big Questions...*, pàg. 49.

22. Alberto ARES MATEOS, «'Yellow Arrows': The Mentoring Experience of the Two Standards», *The Way*, núm. 48.3 (2009), pàg. 77-89.

Santa, Catòlica i formada per pecadors, necessitats de la Seva misericòrdia. Aquesta és l'Església, la veritable esposa de Crist, que busca ser fidel al seu Espòs i a la seva doctrina. És l'Església que no té por de menjar i beure amb les prostitutes i els publicans (cf. Lc 15). L'Església que té les portes obertes per rebre els necessitats, els penedits, i no solament els justos o aquells que creuen que són perfectes! L'Església que no s'avergonyeix del germà caigut i que no fingeix no veure'l; al contrari, que se sent compromesa i obligada a aixecar-lo i a animar-lo a reprendre el camí i que l'acompanya cap a l'encontre definitiu amb el seu Espòs, a la Jerusalem celestial.»

3.3.3. Comunicar la bona notícia: amb passió, discerniment, creativitat i audàcia

El món depèn dels nostres somnis, i de vegades per a complir-los és indiferent l'edat que tinguis. Cal tornar a començar, tornar a néixer. Somiar sempre serà l'assignatura més important. Si volem que passi alguna cosa, hem de somiar-la. Si volem que passin coses noves, somiem coses noves.²³

Quan una persona transmet quelcom important en la seva vida, en gran mesura se sent moguda per una gran passió que l'anima a comunicar-ho als altres. Ningú no s'embarca en quelcom que ni viu ni el mobilitza per dins. Som fills d'una passió.

En un món en el qual no valen les receptes fàcils, en un univers complex i en què hem de prendre decisions en contextos diversos, necessitem alguns instruments que ens ajudin. La indiferència²³ i el discerniment, sens dubte, són unes eines bàsiques per a aquesta comesa.

Quan sortim al carrer i comuniquem una passió, segurament necessitem trobar un llenguatge adequat per a assolir el nostre objectiu. Aquest procés passa per la creativitat i l'audàcia, per una societat i una Església que no s'acomoden en les seves seguretats, sinó que saben sortir dels seus espais de confort per trobar-se amb els altres en terreny obert. En diverses ocasions, el papa Francesc manifesta com «Jesucrist també pot trencar els esquemes avorrits en els quals pretenem tancar-lo i ens sorprèn amb la seva constant creativitat divina. Cada vegada que intentem tornar a la font i recuperar la frescor original de l'Evangeli, brollen nous camins, mètodes creatius, altres formes d'expressió, signes més eloqüents, paraules carregades de renovat significat per al món actual.»

3.3.4. Incidència pública que busca la transformació social fonamentada en la proximitat amb els exclosos i des de l'anàlisi social

L'advocacy centrada en la ciutadania és un procés polític que inclou la coordinació dels esforços de les persones per a canviar polítiques, idees i valors que perpetuen la desigualtat, els prejudicis i l'exclusió. Reforça la capacitat de les persones per a prendre decisions i crea institucions que exerceixen el poder de manera més responsable i equitativa.» (Lisa Veneklasen i Valerie Miller)²⁴

Edward Arroyo, una persona que es dedica a fer lobby als Estats Units, diu en el seu llibre *The Ethics of Lobbying* (2002): «No hi ha dubte que així funciona el sistema [...] els que tenen diners tendeixen a ser molt millors que els que no en tenen a l'hora de defensar moltes qüestions [...] Voldria que també la gent pobre es pogués permetre contractar grups de pressió professionals. Però així funciona el nostre sistema. No sé com resoldre-ho.»

Les lliçons de la història ens mostren que els canvis reals ocorren quan la mobilització de masses i altres formes de pressió es despleguen sobre les institucions o els sistemes que tenen necessitat de ser canviats. Però és ben sabut que no n'hi ha prou amb la mobilització per si mateixa, si no va acompanyada d'una anàlisi i una reflexió social riguroses, i d'un compromís i una proximitat a les persones més vulnerables.

23. «*Soñemos como galegos*», Gadis 2014.

23. «Indifference means inner freedom. It is the capacity to sense and then embrace what is best, even when that goes against our inclinations. Indifference is neither stoic impassiveness nor the extinction of desire... It means being so passionately and single-mindedly committed, so completed, so completely in love, that we are willing to sacrifice anything, including our lives, for the ultimate goal». Dean BRACKLEY, *The Call to Discernment in Troubled Times: New Perspectives on the Transformative Wisdom of Ignatius of Loyola*, New York, Crossroad Pub. Co., 2004, pàg. 12.

24. Lisa VENEKLASSEN y Valerie MILLER, *New Weave of Power, People and Politics*, Oklahoma City, 2002.

Estem cridats a unir forces i a col·laborar en l'impuls de l'acció pública que busqui la transformació social fonamentada en la proximitat amb els exclosos i des de l'anàlisi social; una crida a la promoció d'una ciutadania compromesa en la construcció d'una societat més justa i solidària.

3.4. Visquem enamorats i arrelats

L'ésser humà només troba el sentit del seu viure quan s'adona d'una doble experiència: que existeix perquè un Altre li ha donat la vida i que existeix per a una altra cosa que no s'esgota en ell mateix.

Des del meu punt de vista, una imatge que recull amb molta lucidesa aquesta experiència vital és la metàfora de l'arbre. Tota persona és com un arbre que enfonsa les seves arrels en Aquell que li dona l'existència, que fa fluir a borbolls la saba pel seu tronc fins que arriba a l'últim brot de les seves branques. I aquestes arrels tenen noms i cognoms. Déu es manifesta com a benedicció mitjançant tantes persones i situacions que han estat font de vida... Família, amics, educadors... N'hi ha que han estat sempre al nostre costat, i d'altres que han viscut amb nosaltres moments intensos, però fugaços. Sens dubte, en portem molts tatuats al cor. Som «fruits de la benedicció» de tantes i tants.

Al seu torn, l'arbre, cadascun de nosaltres, s'eleva fort amb el seu tronc, que serveix de fonament a la capçada i alhora ens connecta amb les arrels, les quals fan brollar la saba per tot l'arbre.

Les branques i els fruits són aquells elements de la nostra persona que ens vinculen amb la realitat: les nostres capacitats i límits, la professió a què ens dediquem, la tasca que tenim encomanada, etc.

23

L'arbre troba el seu sentit quan veu com els ocells s'aixopluguen a les branques, quan les abelles en pol·linitzen les flors, quan els animals en mengen els fruits.²⁶ L'arbre, cadascun de nosaltres, és també benedicció per a altres persones: les nostres famílies, els alumnes als quals donem classe, les persones migrants amb què convivim, els nostres amics i un llarg etcètera.

Quan som aixopluc per als altres, quan donem el millor que tenim —els nostres fruits— perquè uns altres se'n beneficiïn, som també conscients de la fragilitat humana. De vegades som branques en què s'hi recolzen ocells malferits. Aquestes connexions amb la debilitat, l'aliena i la pròpia, ens parlen d'una saviesa, d'una bona notícia que no sempre valorem prou. A mi sempre m'ha cridat l'atenció que Déu volgués fer-se ésser humà naixent com un immigrant en terra estrangera, en una menjadora, entre animals, en una família humil; que s'envoltés de deixebles rudes; que escollís els més indefensos i els no valorats per la societat. Hi ha qui diu que Jesús es va abaixar perquè ningú no en quedés exclòs. Però, què té la debilitat o la vulnerabilitat de benedicció? Què té la senzillesa... que transforma les nostres vides? En certa manera, ser branca que acull el desvalgut genera benedicció, bona notícia, i alhora ens descobreix allò veritablement important de la vida. Lévinas deia que «la vulnerabilitat em permet l'encontre amb l'altre». Per la seva banda, Martha Nussbaum afirma que «la peculiar bellesa de l'excel·lència humana resideix justament en la seva vulnerabilitat».

Des d'aquesta metàfora hi ha una invitació a cadascun de nosaltres a viure arrelats, a tocar la nostra vulnerabilitat en l'encontre amb l'altre. És una invitació no solament a viure arrelats, sinó també, i igual d'important, a viure enamorats.

Quan vivim connectats a les nostres arrels ens adonem que la vida és un regal immens, quelcom que ens desborda i ens meravella. És com aquell que troba un tresor o a qui li toca la loteria i té la necessitat de comunicar-ho als més propers, per l'alegria que el sobrepassa.

Jo sempre poso l'exemple del primer amor, el nostre primer enamorament o festeig. És tanta l'alegria que ens deixa atordits, extasiats..., i de diverses maneres, tot i que no siguin verbals, ho comuniquem als més propers. Aquest goig molt so-

26. A la pel·lícula *De déus i homes* (2010), hi ha una escena en què es reuneixen els ancians del lloc amb els monjos i aquests últims els plantegen els seus dubtes sobre la permanència al monestir i el seu retorn a França davant de la violència i el conflicte armat que estan vivint. A la reunió, una de les dones els diu que durant generacions els monjos havien estat el lloc segur i de confiança on el poble havia crescut. En un determinat moment, diu que ells, els monjos, eren les branques i la gent del poble, els ocells, que anaven a posar-s'hi i a aixoplugar-s'hi, i on trobaven seguretat i acollida.

vint ens fa saltar per damunt dels nostres límits i de les nostres incoherències, descentrant-nos de nosaltres mateixos. El primer amor té molt a aprendre de l'Amor «amb majúscules», però sens dubte deixa una empremta en les nostres vides.

Una cosa semblant ens passa amb l'experiència arrelada d'amor i benedicció. L'alegria produeix en nosaltres dues reaccions:²⁷ una d'agraïment profund i de voluntat de restituir o tornar d'alguna manera el que hem rebut, i una altra de desig de portar i comunicar aquest regal, allò que dóna sentit a la nostra vida, als altres.

Aquesta segona experiència és la crida que totes les persones, d'una manera o una altra, sentim a la nostra vida, si vivim connectats amb les nostres arrels. Hi ha qui percep una crida a cuidar la naturalesa, que tant ens nodreix; o a dedicar la seva vida a trobar una curació del càncer o del virus de l'Ebola; o a formar una família, compartint aquest amor amb la parella i transmetent allò rebut als fills; o a deixar un projecte propi per a sumar-se a un altre de comú d'ajuda als més necessitats; o a intentar, des de la pròpia professió, que el món sigui una mica més just i solidari; o a ser religioses o sacerdots entregant la seva vida als altres.

En el fons és un misteri, però la crida no apareix del no-res. Necessitem generar espais d'escolta i trobada, de confiança i entorn segur. En molts casos aquests espais d'encontre són generats per gestos tan forts com una mirada.

Alguns autors han parlat del poder transformador dels [encontres](#), fins i tot del de les abraçades,²⁸ però poques coses tenen la capacitat de centrar-nos, de connectar amb altres persones com la mirada. Els adolescents flirtegen entre mirades... Hi ha mirades que pacifiquen, o que generen confiança... D'altres que irradien odi, o vergonya... La nostra mirada molt sovint ens delata; tal vegada per això costa tant mirar-se als ulls. Quan ens neguem la mirada, molts cops les ciutats es tornen impersonals. En el metro de Madrid, la gent fixa els ulls al terra o està abstreta amb el mòbil, un llibre o una tauleta.

24

Segurament tots recordem alguna mirada que ens ha canviat, que ha generat en nosaltres sentiments d'alegria, de pau, de confiança...; una mirada transformadora, que ens convoca, que ens acull, que ens crida... Un company jesuïta espanyol, el pare Arrupe, pregava a Déu dient: «La teva mirada sobre mi bastarà per a canviar-me.»

Estem cridats a viure arrelats i enamorats,²⁹ una guia per a viure com a profetes avui.

27. D'aquesta experiència de l'alegria des de la «bona notícia» ens parla el papa Francesc en l'exhortació apostòlica *Evangelii gaudium* ('L'alegria de l'Evangeli'), 2013.

28. A «*El viajero*», Eduardo Galeano descriu la nostra vida com un viatge que té lloc entre dues abraçades.

29. «No hi ha res més pràctic que trobar Déu. És a dir, enamorar-se rotundament i sense mirar enrere. Allò del que t'enamoris, el que extasiï la teva imaginació, ho afectarà tot. Determinarà allò que et farà aixecar pel matí, allò que faràs amb els teus capvespres, com passaràs els caps de setmana, el que llegiràs, a qui coneixeràs, el que et trençarà el cor i el que t'omplirà de sorpresa amb alegria i agraïment. Enamora't, roman enamorat, i això ho decidirà tot.» (Pedro Arrupe)

CONCLUSIONS

Com ser profeta en el nostre món divers davant de les noves cruïlles i fronteres que ens plantegen les migracions internacionals?

Aquesta pregunta ens ha anat acompanyant en la reflexió que ara conclou. Aquí recollim algunes de les principals conclusions que es poden extreure del present treball, classificades en els tres grans blocs en què s'ha dividit l'estudi.

Quins camins?

1. Vivim en una societat cada dia més envellida, que necessita «sang jove» i creativitat per a fer front als nous reptes que ens planteja un món global.
2. Les dades confirmen que les persones migrants han vingut per a quedar-se, per a continuar un projecte migratori al nostre costat, junts. Aquesta ha estat la tendència que els espanyols hem seguit en molts moments de la nostra història, cap a Amèrica o l'Europa del nord... entre d'altres.
3. Les disposicions i les polítiques que veuen els fluxos migratoris només en clau mercantilista i de força de treball dificulten la cohesió social i l'enriquiment que es produeix en l'encontre, i també una correcta gestió de la diversitat.
4. No té cap sentit seguir implementant gairebé únicament polítiques de control, sense gestionar la diversitat en clau d'hospitalitat i de projecte comú. Si no invertim i no apostem per la cohesió social, sobretot en els barris més empobrits, estarem creant un caldo de cultiu, font de conflictes i de bosses de pobresa.

25

Quines cruïlles?

Hi ha almenys quatre cruïlles o fronteres que se'ns plantegen en els nostres dies:

5. La gestió de la diversitat, que enriqueix les nostres societats i que necessita cura, atenció i compromís.
6. La globalització de la indiferència, que sembla anestesiar-nos i que ens impedeix compadir-nos de la realitat dels altres, i en especial, dels que més sofreixen.
7. La dignitat humana, atès que la persona, i no l'economia, hauria de ser la peça central de les nostres societats. Quan posem els diners i la por per davant de la dignitat de la persona, s'acaba legitimant la pèrdua de drets humans i es cometen, tant a les fronteres (El Tarajal, Lampedusa, Melilla...) com en el nostre territori (CIE), episodis que ens avergonyeixen i en què es denigra les persones. No podem seguir consentint aquestes pràctiques reiterades de vulneració de drets bàsics.
8. La desigualtat, que segueix creixent a passos de gegant, en el nostre país i pertot arreu. Un món desigual ens perjudica a tots i deixa en la misèria milions de persones, atès que la desigualtat genera més bosses de pobresa, violència, opressió... i perpetua en el poder les mateixes elits a escala mundial.

Algunes «fletxes grogues»

CJ

9. Les comunitats d'hospitalitat obren nous camins de revitalització de la vida en comú com un signe de l'anunci de l'Evangeli i es presenten com una invitació i una alenada d'aire fresc dins de les nostres societats. Ens hi juguem molt com a societat i com a Església en les nostres presències amb les persones més vulnerables. Compartir sostre, vida i projecte avui és, al meu entendre, un fort signe profètic. Des d'aquesta perspectiva, crec que és molt important que les nostres comunitats integrin la dimensió d'hospitalitat.
10. Caminar junts, compartir una visió, estar units en la missió, és fonamental. Mirar la realitat, els escenaris, des d'una mateixa òptica, tot i que amb esguards diversos, ens ajuda a obrir la ment, a dinamitzar noves energies i a ser testimonis profètics. Els desafiaments que ens planteja el nostre món actual, la complexitat i la interconnectivitat global necessiten, avui més que mai, que estiguem units en la missió, des de compromisos més forts i amb respostes creatives i transformadores.
11. Si volem ser profetes en el món actual, és fonamental que prenguem una actitud proactiva, que sortim fora i que ens trobem amb la vida a peu de carrer. En allò més nuclear la nostra vida té un humus comú que compartim amb cada ésser humà. Som viatgers que emprenem en la vida un camí d'anada (un viatge) i alhora un retorn a la llar. Aquest és un dels elements que ens fa reconèixer el món com casa nostra: «Som fills d'un viatger la llar del qual és el món.»
12. El papa Francesc ens recorda la importància que té que l'Església surti al carrer, s'arromangi i prengui partit pels més necessitats; que es converteixi en hospital de campanya, i que tingui sempre les portes obertes.
13. Quan sortim al carrer, no és per comunicar un eslògan o per vendre un producte, sinó per anunciar una «bona notícia» que brota d'una passió i una alegria. No podem oblidar que en aquest procés necessitem discerniment, creativitat i audàcia.
14. Una actitud profètica en el nostre món actual és la incidència pública, que busca la transformació social fonamentada en la proximitat amb els exclosos i des de l'anàlisi social.
15. L'ésser humà només troba el sentit del seu viure quan s'adona d'una doble experiència: que existeix perquè un Altre li ha donat la vida i que existeix per a una altra cosa que no s'esgota en ell mateix. Des del meu punt de vista, hi ha dues guies que ens ajuden a cultivar una actitud profètica: viure arrelats i viure enamorats.
16. Viure arrelat és reconèixer que cada ésser humà és com un arbre que enfonsa les seves arrels en allò que dona sentit a la seva vida, que fa fluir a borolls la saba pel seu tronc fins que arriba a l'últim brot de les seves branques. Aquestes arrels tenen noms i cognoms: família, amics, educadors...; i per als creients, Déu. Viure arrelat significa viure amb agraïment i connectat a la vida.
17. Viure enamorat significa cuidar i alimentar l'experiència que ens mobilitza en el més profund. La nostra tasca és apassionant, però no sempre és fàcil. Necessitem acaronar l'experiència profunda que dona sentit a allò que fem. És una cosa semblant a l'amor de parella o a una gran amistat; necessita cures i fer memòria del primer encontre. Allò del que ens enamorem, el que extasiï la nostra imaginació, ho afectarà i ho decidirà tot.

the 1990s, the number of people in the UK with a mental health problem has increased by 50% (Mental Health Foundation 2000).

There is a growing awareness of the need to address the needs of people with mental health problems, and a number of initiatives have been developed to improve the lives of people with mental health problems. The Mental Health Act 1983 was amended in 1994 to give people with mental health problems more rights and to improve the way in which they are treated. The Mental Health Act 1994 was also amended in 1997 to give people with mental health problems more rights and to improve the way in which they are treated. The Mental Health Act 1997 was also amended in 1999 to give people with mental health problems more rights and to improve the way in which they are treated.

The Mental Health Act 1997 was also amended in 1999 to give people with mental health problems more rights and to improve the way in which they are treated. The Mental Health Act 1999 was also amended in 2000 to give people with mental health problems more rights and to improve the way in which they are treated.

The Mental Health Act 1999 was also amended in 2000 to give people with mental health problems more rights and to improve the way in which they are treated. The Mental Health Act 2000 was also amended in 2001 to give people with mental health problems more rights and to improve the way in which they are treated.

The Mental Health Act 2000 was also amended in 2001 to give people with mental health problems more rights and to improve the way in which they are treated. The Mental Health Act 2001 was also amended in 2002 to give people with mental health problems more rights and to improve the way in which they are treated.

The Mental Health Act 2001 was also amended in 2002 to give people with mental health problems more rights and to improve the way in which they are treated. The Mental Health Act 2002 was also amended in 2003 to give people with mental health problems more rights and to improve the way in which they are treated.

The Mental Health Act 2002 was also amended in 2003 to give people with mental health problems more rights and to improve the way in which they are treated. The Mental Health Act 2003 was also amended in 2004 to give people with mental health problems more rights and to improve the way in which they are treated.

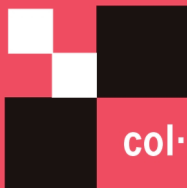
The Mental Health Act 2003 was also amended in 2004 to give people with mental health problems more rights and to improve the way in which they are treated. The Mental Health Act 2004 was also amended in 2005 to give people with mental health problems more rights and to improve the way in which they are treated.

The Mental Health Act 2004 was also amended in 2005 to give people with mental health problems more rights and to improve the way in which they are treated. The Mental Health Act 2005 was also amended in 2006 to give people with mental health problems more rights and to improve the way in which they are treated.

The Mental Health Act 2005 was also amended in 2006 to give people with mental health problems more rights and to improve the way in which they are treated. The Mental Health Act 2006 was also amended in 2007 to give people with mental health problems more rights and to improve the way in which they are treated.

The Mental Health Act 2006 was also amended in 2007 to give people with mental health problems more rights and to improve the way in which they are treated. The Mental Health Act 2007 was also amended in 2008 to give people with mental health problems more rights and to improve the way in which they are treated.

The Mental Health Act 2007 was also amended in 2008 to give people with mental health problems more rights and to improve the way in which they are treated. The Mental Health Act 2008 was also amended in 2009 to give people with mental health problems more rights and to improve the way in which they are treated.

col·lecció virtual

1. **Mons. Romero, un defensor profètic dels Drets Humans.** Xavier Alegre
2. **Treinta años de reformas laborales en España.*** Joan Coscubiela i Eduardo Rojo
3. **Al qui té, li donaran encara més; al qui no té, li prendran tot.** José Eizaguirre
4. **Injustícia i ineficàcia. Una anàlisi crítica de la reforma laboral 2012.** Julia López
5. **Per un ordre mundial més just.** Mario Toso
6. **Un salari que correspongui a la dignitat humana i al bé comú.** Jesús Renau
7. **Deu barques varades a la platja.** Josep Lluís Iriberrí
8. **Reflexions sobre “espiritualitat del treball” en temps de precarietat.** Dario Mollá
9. **Immigració i noves cruïlles.** Alberto Ares

* Títols editats només en castellà

La col·lecció virtual és el recull de materials publicats exclusivament al web. Aquí hi trobaràs quaderns que per la seva extensió o pel seu format i estil diferents no hem editat en paper, però que tenen el mateix rigor, sentit i missió que els nostres Quaderns CJ. Desitgem que circulin per la xarxa, i per això comptem amb tu.

Trobareu tots els quaderns d'aquesta col·lecció a: www.cristianismeijusticia.net/virtual